

BİRİNCİ BÖLMƏ

PAŞAYEV AZƏRBAYCANA QARŞI İŞİ

(Ərizə № 36084/06)

QƏRAR

Strasburq

28 fevral 2012-ci il

Bu qərar Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndində göstərilən hallarda qəti olacaq. O, redaktə oluna bilər.

Paşayev Azərbaycana qarşı iş üzrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (Birinci Bölmə) Palata qismində aşağıdakı tərkibdə

Nina Vajich, Sədr

hakimlər:

Pier Lorenzen,

Xanlar Hacıyev,

Mirjana Lazarova Trajkovska,

Culiya Laffrank,

Linos-Aleksandr Sisilianos,

Erik Mose,

və Soren Nilsen, Bölmə Katibi

7 fevral 2012-ci ildə qapalı müşavirə keçirərək, həmin tarixdə bu qərarı qəbul edir:

PROSEDUR

1. Hazırkı iş «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Konvensiyanın («Konvensiya») 34-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı cənab Çingiz Əmirhəməzə oğlu Paşayevin («ərizəçi») Azərbaycan Respublikasına qarşı verdiyi 36084/06 nömrəli ərizəsi üzrə 4 avqust 2006-cı il tarixində başlanılmışdır.
2. Ərizəçi Bakıda fəaliyyət göstərən hüquqşünas E. Zeynalov tərəfindən təmsil olunmuşdur. Azərbaycan Hökuməti («Hökumət») nümayəndəsi cənab Ç. Əsgərov tərəfindən təmsil olunmuşdur.
3. Ərizəçi xüsusilə iddia edirdi ki, onun azadlıqdan məhrum etmə yerlərində saxlama şəraiti pis olub və həbsxanada ona adekvat tibbi yardım göstərilməyib. O, qeyd etdi ki, tibbi yardımın göstərilməməyi ilə bağlı yerli səviyyədə icraat onun iştirakı olmadan keçirilmişdir. Ərizəçi həmçinin iddia edirdi ki, yerli məhkəmələr tərəfindən onun məhkumluğu ilə bağlı apellyasiya şikayətinin araşdırılmaması nəticəsində onun məhkəməyə müraciət etmək hüququ və cinayət işlərində apellyasiya vermək hüququ pozulmuşdur.
4. 24 sentyabr 2009-cu ildə Məhkəmə şikayəti qismən qəbul edilməyən hesab etdi və qərara aldı ki, saxlama şəraiti, tibbi yardımın olmaması, mülki prosesin ədalətsizliyi və ərizəçinin məhkumluğu ilə bağlı apellyasiya şikayətinin yerli məhkəmələr tərəfindən araşdırılmaması barədə ərizəçinin şikayəti Hökumətə göndərsin. O, həmçinin şikayətin qəbul edilənliyi və mahiyyəti ilə bağlı məsələlərin eyni zaman araşdırılmasını qərara aldı (maddə 29.1).

FAKTLAR

1. İŞİN HALLARI

5. Ərizəçi 1957-ci ildə Bakıda anadan olub və hazırda Qobustan həbsxanasında ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasını çəkir.

A. Ərizəçinin məhkum edilməsi və cəzasının daha yüngül cəza ilə əvəz olunması

6. Ərizəçi Azərbaycan SSR-i, Rusiya SFSR-i və Gürcüstan SSR-i ərazisində 1987-ci ildən 1989-cu ilədək bir sıra quldurluq və qəsdən adam öldürmə cinayətlərini törətmiş mütəşəkkil cinayət dəstəsinin üzvü olub.

7. 12 noyabr 1991-ci ildə Azərbaycanın Ali Məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsi qismində çıxış edərək ərizəçini mütəşəkkil cinayətkarlıq və qəsdən adam öldürmədə iştirakına görə məhkum edib. Cəzaların toplanması nəticəsində ərizəçiyə ölüm hökmü və mülkiyyətin konfiskasiya cəzaları təyin edildi. Bu qərar ən yuxarı instansiya məhkəməsinin qərarı olduğuna görə qəti idi və həmin zaman onunla bağlı apellyasiya şikayəti verilə bilməzdi.

8. Məhkum ediləndən sonra ərizəçi Bayıl həbsxanasının ölüm cəzasına məhkum edilmiş məhkumların saxlanması üçün nəzərdə tutulan 5-ci qoluna köçürülmüşdür. Həmin zaman tətbiq edilən cinayət qanunvericiliyində ölüm cəzasının mövcud olmasına baxmayaraq, Azərbaycan hökuməti de facto 1993-cü ilin iyun ayından başlayaraq 1998-ci ildə ölüm cəzasının ləğvinə qədər ölüm hökmünün icrasına moratoriy qoymuşdur.

9. 10 fevral 1998-ci ildə Parlament Azərbaycan Respublikasında ölüm hökmünün ləğv edilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Cinayət, Cinayət-Prosessual və İslah-Əmək Məcəllələrinə dəyişiklik edilməsi barədə qanun qəbul etdi ("10 fevral 1998-ci ilin qanunu") və həmin qanun müvafiq yerli qanunvericilik müddəalarına dəyişiklik etməklə ölüm hökmünü ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəzlədi. Ölüm hökmünə məhkum edilmiş bütün məhkumların cəzası, ərizəçi də daxil olmaqla, avtomatik ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəz edildi.

B. Ərizəçinin məhkum edilməsi məsələsinə yenidən baxılmasına dair söyləri

10. 2000-ci ildə yeni Cinayət Prosesual Məcəlləsi ("CPM") və yeni Cinayət Məcəlləsi qəbul edildi. Yeni CPM-in 1 sentyabr 2000-ci il tarixində qüvvəyə minməsinədək, 14 iyul 2000-ci ildə Parlament köhnə cinayət prosesual qaydalarına əsasən qəbul edilmiş qəti qərarlara qarşı yeni CPM-ə əsasən apellyasiya şikayətinin qaldırılmasına icazə verən keçid qanunu qəbul etdi ("Keçid Qanun").

11. 24 yanvar 2005-ci ildə ərizəçi "buraxılmış apellyasiya müddətinin bərpasına dair vəsatətlə" (hansı apellyasiya müddəti müəyyən edilmədən) birgə Apellyasiya Məhkəməsinə Keçid Qanuna əsasən apellyasiya şikayəti verdi. O xüsusilə qeyd etmişdir ki, 1991-ci ildə məhkum ediləndə onun məhkum edilməsinə qarşı apellyasiya şikayəti vermək hüququ yox idi.

12. 15 mart 2005-ci il tarixli məktubla Apellyasiya Məhkəməsinin katibi bildirdi ki, "ərizəçi məhkum edilməsinə qarşı apellyasiya şikayəti ilə Ali Məhkəməyə müraciət edə bilər".

13. Ərizəçi 15 mart 2005-ci il tarixli məktubdan Ali Məhkəməyə şikayət verdi və məhkum edilməsinə qarşı apellyasiya şikayətinin araşdırılmasını xahiş etdi. 19 May 2005-ci il tarixli məktubla Ali Məhkəmənin Sədr Müavini cavab verdi ki, ərizəçinin şikayəti yalnız ölüm hökmünün ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəzlənməsinin qanunsuz olması ilə bağlı olduğu üçün (ərizəçi iddia edirdi ki, o 15 illik azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz olunmalı idi) məsələ məhkəmələrin yurisdiksiyasından kənar idi, çünki ərizəçinin məhkum edilməsinə dair qərar qəti idi və cəzanın əvəz olunması qanunvericilik aktla nəzərdə tutulmuşdur. Ali Məhkəmənin Sədr Müavini həmçinin qeyd etdi ki, "müvafiq qanun məsələnin Ali Məhkəmə tərəfindən araşdırıla bilməsi barədə Apellyasiya Məhkəməsinin 15 Mart 2005-ci il tarixli məktubunda düzgün tövsif edilməmişdir".

14. 2005-ci ilin avqustunda ərizəçi Apellyasiya Məhkəməsinə yeni apellyasiya şikayəti verərək 1991-ci ildə məhkum edilməsini mübahisələndirdi. 2005-ci ilin avqustunda ərizəçi həmçinin Ali Məhkəməyə yeni şikayət verərək yenidən əvvəlki tələblərini təkrarladı.

15. 1 sentyabr 2005-ci il tarixli məktubda Ali Məhkəmənin katibi bildirdi ki, ərizəçi “müxtəlif prosedurlar vasitəsilə şikayət qaldıraraq cəzasının dəyişdirilməsini xahiş edib”. O, həmçinin qeyd etdi ki, ərizəçi cəzaların icrası ilə bağlı şikayətlərə dair prosedura əsasən 1-ci instansiya məhkəməsinə müraciət etməlidir. Məktubda ərizəçinin 1991-ci ildə məhkum edilməsinə dair verdiyi apellyasiya şikayəti barədə dair heç bir məlumat yox idi.

C. Cəzanın əvəz olunmasının güman edilən qanunsuzluğu ilə bağlı icraat

16. 9 avqust 2005-ci ildə ərizəçi Qaradaq Rayon Məhkəməsində şikayət qaldıraraq yeni ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasının onun ziyanına geri zamana tətbiq edilməsindən şikayətləndi. O, iddia edirdi ki, onun cəzası 15 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəz edilməli idi, çünki o cinayətləri törətdiyi zaman bu cəza ləğv edilən ölüm hökmü cəzasına yeganə alternativ idi. O həmçinin Gürcüstan SSR-i və Rusiya SFSR-nin cinayət məcəllələrinə əsasən ona tətbiq edilən cəzaların ləğv edilməsini xahiş etdi, çünki onun sözlərinə görə onlar Azərbaycanda tətbiq edilmirdi.

17. 12 oktyabr 2005-ci ildə Qaradaq Rayon Məhkəməsi ərizəçinin cəzasının ölüm hökmündən ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz edilməsini təsdiqlədi.

18. 25 noyabr 2005-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi və 22 mart 2006-cı ildə Ali Məhkəmə ərizəçinin apellyasiya şikayətini rədd etdi və 10 fevral 1998-cu il qanununa əsasən ərizəçinin cəzasının əvəz edilməsini qüvvədə saxladı.

D. Ərizəçinin saxlama şəraiti

1. Ərizəçinin saxlama şəraiti barədə qeydləri

19. 12 noyabr 1991-ci ildə məhkum ediləndən sonra ərizəçi Bayıl həbsxanasının 5-ci qoluna keçirilmişdir və təxminən 7 il yarım orada saxlanılmışdır.

20. Cəzasının ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz olunmasından sonra 1998-ci ilin mart ayının sonunda ərizəçi Bakıdan kənarında yerləşən Qobustan həbsxanasına köçürüldü və o vaxtdan başlayarkən orada saxlanılır.

21. Ərizəçi digər məhkumla birgə 9-10 kv. metrlik otaqda saxlanılır. Otaqda 2 çarpayı, çarpayının yanında kiçik şkaf, bir stol və otağın döşəməsinə bərkidilmiş iki stul var. Tualet otaqdan ayrılmışdır. Döşəmə və tavan müvafiq olaraq daş və betondandır. Otaqdakı havanın hərərəti yayda çox yüksək, qışda isə çox aşağıdır. Mərkəzləşdirilmiş isitmə olsa da, kifayət etmir.

22. Dəmir barmaqlıqları olan pəncərə şüşəsizdir və qışda şəffaf polietilen plyonka ilə örtülür. Otaqdakı hava durğun olur və otaq təbii şəkildə ventilyasiya edilmir. Həbsxanada verilən yemək çox zaman keyfiyyətsizdir, ət və vitaminlər çatışmır, menyu isə fərqlənmir və təkrarlanır. Məhkumların yalnız gündə yarım saat ərzində açıq havada idman etməsinə icazə verilir.

2. Ərizəçinin saxlama şəraiti barədə Hökumətin qeydləri

23. Qobustan həbsxanasına köçürüləndən sonra ərizəçi altı müxtəlif otaqlarda saxlanılmışdır. Hər otaqda iki məhkum saxlanılır və onların ərazisi ən azı 12 kv. metrdir.

24. Ərizəçinin saxlama şəraiti bütün milli və beynəlxalq tələb və standartlara cavab verir. Otağın pəncərəsi içəridən açıla bilər. Pəncərə kifayət qədər böyükdür və təbii işığın və təmiz havanın içəriyə daxil olmasına maneçilik törətmir. Otaqda həmçinin elektrik işığı, ventilyator və radio var.

25. 2008-ci ilin iyun ayından məhkumlara gündə 4 saat ərzində, həftə sonu və bayramlarda isə 6 saat ərzində televizora baxmaq hüququ verilib. Həbsxanada kitabxana var və məhkumlar ondan istifadə edə bilər. Gigiyenik şərait qənaətbəxşdir və verilən qidanın keyfiyyəti yaxşıdır. Ərizəçiyə gündə bir saat açıq havada idman etmək hüququ verilir.

E. Ərizəçinin azadlıqdan məhrum etmə dövründə müalicəsi

1. Ərizəçinin müalicəsi barədə qeydləri

26. Həbsə qədər ərizəçinin səhhəti yaxşı idi. 1991-ci ilin yayında Bayıl həbsxanasında saxlanılarkən o, özünü xəstə hiss etdi və həbsxana həkimi tərəfindən müayinə olundu. Rentgen müayinəsi nəticəsində onun sağ ciyərini yuxarı hissəsində ləkə aşkarlandı. Həkim ona təfərrüatlarını vermədən müəyyən müalicə tövsiyə etdi, lakin həbsxana gözətçiləri müalicəyə icazə vermədi.

27. Bayıl həbsxanasının 5-ci qoluna köçürüləndən sonra ərizəçi vərəmdən əziyyət çəkən iki digər məhkumla eyni otaqda saxlanılırdı. Bu iki məhkum 1993-cü və 1994-cü illərdə xəstəlik nəticəsində vəfat etdi. Təxminən bu zaman ərizəçinin öskürəyi qanaxma ilə müşahidə edilirdi. 1992-ci ildən 1998-ci ilədək ərizəçi öz pulu ilə alınan dərmanları qəbul edərək, özünü müalicə etməyə çalışırdı.

28. Ərizəçinin sözlərinə görə həmin zaman Bayıl həbsxanasının 5-ci qolunda saxlanılan və vərəmdən əziyyət çəkən məhkumlar adətən heç bir ixtisaslanmış tibbi müəssisəyə keçirilmirdi və yalnız öz otaqlarında müalicə olunurdu. Vərəmli məhkumların ölüm göstəriciləri yüksək idi.

29. 1998-ci ildə Qobustan həbsxanasına köçürülərkən ərizəçi həkim tərəfindən müayinə olundu, lakin müayinə tam deyildi və yalnız ərizəçinin sözlərinə əsaslanmışdır. 1998-ci ilin avqustunda ərizəçi yenidən həkim tərəfindən müayinə olundu və ona bronxit diaqnozu qoyuldu.

30. 12 noyabr 1999-cu ildə ərizəçi ilk dəfə vərəm üzrə mütəxəssis tərəfindən müayinə olundu və ona vərəm diaqnozu qoyuldu.

31. 20 noyabr 2004-cü ildə o, vərəmli məhkumlar üçün nəzərdə tutulan ixtisaslanmış Tibbi Müəssisəyə (İTM) stasionar müalicə məqsədilə köçürüldü və onda ağ ciyər vərəmi aşkar olundu. Lakin, nəticədə həkimlər müəyyən etdilər ki, onun səhhətinin vəziyyəti Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının DOTS proqramına əsasən (birbaşa müşahidə altında müalicə, qısa kurs) müalicə tələb etmir. Ərizəçi 7 gün ərzində stasionar müalicə olunandan sonra yenidən Qobustan həbsxanasına köçürüldü.

32. 29 yanvar 2005-ci ildə ərizəçi yenidən İTM-ə köçürüldü. 3 fevraldan 25 mart 2005-ci ilədək ərizəçi ilk dəfə DOTS proqramına əsasən müalicə olundu. Ərizəçinin sözlərinə görə, onun İTM-də müalicə şəraiti yetərli deyildi və o, bu səbəbdən müalicədən imtina etdi.

33. 2006-cı ildən başlayaraq ərizəçi mütəmadi olaraq həkim tərəfindən müayinə olunur, lakin 1998-ci ildən 2004-cü ilədək adekvat tibbi müalicə almadığı səbəbindən o, vərəmin qalıq simptomlarından əziyyət çəkir.

2. Ərizəçinin müalicəsi barədə Hökumətin qeydləri

34. Hökumət qeyd etdi ki, ərizəçinin Bayıl həbsxanasında vərəmə yoluxması inandırıcı görünür və onun hadisələr barədə fikirləri ziddiyyətlidir. Bununla bağlı Hökumət ərizəçinin

vərəmdən əziyyət çəkən məhkumla bir yerdə saxlanması faktı ilə razılaşdı, lakin Hökumətin mövqeyinə görə bu ərizəçinin ondan yoluxmasının səbəbi ola bilməzdi, çünki digər məhkumun vərəmi yoluxucu deyildi.

35. Ərizəçi Qobustan həbsxanasında adekvat tibbi yardım almışdı və sağalmışdı.

36. 29 mart 1998-ci ildə Qobustan həbsxanasına gətirilərkən ərizəçi həbsxana həkimi tərəfindən müayinə olundu. Bu müayinə zamanı ərizəçi qeyd etdi ki, o, əvvəllər ağ ciyər vərəminə görə müalicə alıb və son illərdə onun vəziyyəti pisləşməyib. Həkim heç bir ciddi xəstəlik müayinə etmədi

37. Ərizəçi sonralar 5 aprel və 21 may 1998-ci il tarixlərində müayinə olundu və öz səhhəti barədə şikayət etmədi. 12 avqust 1998-ci ildə ərizəçidə bronxit və nəfəslə bağlı problemlər aşkar edildi. Ona müalicə yazıldı və o, sağaldı.

38. 12 noyabr 1999-cu ildə ərizəçi vərəm mütəxəssisi tərəfindən müayinə olundu. Müayinə zamanı ərizəçi qeyd etdi ki, 10 il əvvəl vərəmə yoluxmuşdu və müalicə olunandan sonra özünü yaxşı hiss etdi. Ərizəçini müayinə edərkən həkim vərəmin pisləşdiyini müşahidə etmədi və ona antibiotik yazdı.

39. Sonralar ərizəçi 19 noyabr 1999-cu ildə, 7 fevral, may və 23 avqust 2000-ci ildə və 17 mart 2001-ci ildə həkim tərəfindən müayinə olundu və onda vərəmin pisləşməsi müşahidə olunmadı.

40. 2002-ci ildən 2004-cü ilədək ərizəçi həkim tərəfindən mütəmadi müayinə olundu və bir neçə xəstəliyə görə müalicə aldı.

41. 2004-ci ilin noyabr ayında ərizəçi vərəmin yenidən baş qaldıraraq qaldırmadığının müəyyən edilməsi üçün SİM-ə göndərildi. Klinik-laborator və rentgen analizlərinə görə ərizəçidə fokal ağ ciyər vərəmi var idi və vərəmin yenidən aktivləşməsi müşahidə edilməmişdi. Müayinə Qırmızı Xaç təşkilatının nümayəndəsinin iştirakı ilə həyata keçirilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, ərizəçinin səhhəti qənaətbəxşdir və stasionar müalicəyə ehtiyac yoxdur.

42. 2005-ci ilin yanvarında, ərizəçinin xahişi ilə o, yenidən həkimlər tərəfindən müayinə edildi: nəticələr mənfi idi. Lakin, vərəmin yenidən aktivləşməsinin qabağının alınması üçün ərizəçi SİM-ə göndərildi. O, 2005-ci ilin 3 fevralından 29 martınadək ÜST-ın DOTS proqramına əsasən stasionar müalicə aldı. Bu müalicə ərizəçinin onu davam etmək istəmədiyi üçün dayandırıldı.

43. 2006-cı ilin yanvarında ərizəçi müayinə üçün SİM-ə göndərildi. Ərizəçi 2006-cı ilin 11, 12 və 13 yanvar tarixlərində müayinə edildi və nəticələr mənfi idi. O, Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinin nümayəndəsinin iştirakı ilə klinik-laborator və rentgen müayinəsindən keçdi. 2006-cı ilin noyabrında o, yenidən SİM-ə göndərildi və klinik-laborator və rentgen müayinəsindən keçdi. Müayinələrin nəticəsi mənfi idi və ona vitaminlər yazıldı.

44. 2007 və 2008-ci illərdə ərizəçinin səhhəti qənaətbəxş idi və ona dərmanlar yazılmışdı.

45. 2009-cu ilin noyabrında ərizəçi yenidən müayinə edildi. Müayinəyə əsasən onun vərəmə qarşı aldığı müayinə yetərli və səmərəli idi və ərizəçidə yalnız məhdud sayda vərəmdən sonrakı əlamətlər müşahidə edildi.

46. Hökumət qeyd etdi ki, SİM-dəki müalicə şəraiti bütün ÜST-ın standartlarına uyğun idi. Buna dair o, ÜST-ın Yaşıl Işıq Komitəsinin 2005-ci və 2007-ci ilin hesabatlarına istinad etdi.

F. Bayıl həbsxanasında yetərli tibbi yardımın olmamağı ilə bağlı mülki icraat

47. 23 fevral 2007-ci ildə ərizəçi Bayıl həbsxanasının işçilərinə qarşı mülki iddia qaldıraraq, səhhətinə dəymiş ziyana görə kompensasiya tələb etdi. O iddia edirdi ki, saxlama yerinin pis şəraiti və onun vərəmli məhkumlarla birgə saxlanmasına görə həbsxana işçiləri onun vərəmə tutulmasına görə birbaşa məsuliyyət daşıyırdılar.

48. Öz tələbini əsaslandırmaq üçün o, əvvəllər Bayıl həbsxanasında saxlanılan digər məhkumların yazılı ifadələrini təqdim etdi. O həmçinin əvvəllər Bayıl həbsxanasında saxlanılan bəzi məhkumların məhkəmədə dinlədilməsini məhkəmədən xahiş etdi. Ərizəçi həmçinin onun proseslərdə iştirakının təmin edilməsini məhkəmədən xahiş etdi.

49. 29 may 2007-ci il tarixində Sabayıl Rayon Məhkəməsi ərizəçinin iddiasını rədd etdi, və müəyyən etdi ki, ərizəçi qəsdən xəstə məhkumlarla bir otağa yerləşdirilməsini və bunun nəticəsində vərəmə yoluxmasını sübut edə bilmədi. Məhkəmə daha sonra müəyyən etdi ki, belə halda, hesab edilə bilməz ki, Bayıl həbsxanasının işçiləri hər hansı bir şəkildə ərizəçiyə qarşı pis rəftara yol vermişdilər. Ərizəçi şəxsən bu iclaslarda iştirak etmirdi, lakin nümayəndə ilə təmsil olunmuşdur. Qərarda ərizəçinin prosesdə iştirak etmək xahişi barədə heç nə deyilmirdi.

50. Ərizəçi apellyasiya şikayəti verərək öz şikayətlərini və məhkəmədə şəxsən iştirak etmək xahişini təkrarladı.

51. 30 noyabr 2007-ci ildə ərizəçinin iştirakı olmadan, lakin onun nümayəndəsinin iştirakı ilə işə baxaraq, Bakı Apellyasiya Məhkəməsi ərizəçinin arqumentlərinin əsassız olduğunu müəyyən edərək apellyasiya şikayətini rədd etdi. Apellyasiya məhkəməsinin qərarında ərizəçinin proseslərdə iştirak etməsinə dair xüsusi xahişi barədə heç nə deyilmirdi.

52. 18 mart 2008-ci ildə ərizəçi kassasiya şikayəti verərək əvvəlki şikayətlərini təsdiqlədi.

53. 20 iyun 2008-ci ildə Ali Məhkəmə ərizəçinin şikayətini rədd etdi və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin qərarını qüvvədə saxladı. Ali Məhkəmə müəyyən etdi ki, mübahisələndirilən qərarın ləğvi üçün əsas ola biləcək maddi və prosessual hüququn pozuntusuna yol verilməmişdir. Ali Məhkəmədə icraat ərizəçinin iştirakı olmadan keçirilmişdir, lakin onun vəkili prosesdə iştirak edirdi. Ali Məhkəmənin qərarında ərizəçinin prosesdə iştirak etmək xahişi barədə heç nə deyilmirdi.

II. MÜVAFİQ MİLLİ QANUNVERİCİLİK VƏ PRAKTİKA

A. «Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında» 2000-ci il 14 iyul tarixli Qanun («Keçid Qanunu») və Cinayət-Prosessual Məcəllə (CPM)

54. Keçid qanunun 7-ci maddəsi nəzərdə tutur:

«Bu (yeni) Məcəllə qüvvəyə minənədək birinci instansiya məhkəmələri tərəfindən (köhnə) Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin müddəaları əsasında çıxarılmış hökmlərə və digər yekun qərarlarına müvafiq apellyasiya instansiyası məhkəməsində və ya Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsində Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 383-407, 409-427, 461-467-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş müddəalara uyğun olaraq yenidən baxıla bilər»

55. CPM-in 383-407-ci maddələri birinci instansiya məhkəmələrinin qərarlarından apellyasiya məhkəmələrinə apellyasiya şikayətinin verilməsinə dair ümumi qaydalar müəyyən edir.

Buna dair, CPM-in 384-cü maddəsi müəyyən edir ki, apellyasiya şikayəti apellyasiya vermək hüququna malik şəxs tərəfindən birinci instansiya məhkəməsinin qərarının çıxarılmasından sonra 20 gün ərzində verilir. 409-427 and 461-467-ci maddələr isə kassasiya şikayətinin verilməsi proseduru və yeni açılmış hallar əsasında yerli icraatın yenidən açılmasını müəyyən edir. CPM-in 410-cu maddəsi təqsirləndirilən şəxsin təqsirlin bilindiği cinayətin ağırlığından və təqsirləndirilən şəxsin tələbindən asılı olaraq kassasiya şikayətinin verilməsi üçün müxtəlif apellyasiya müddətləri müəyyən edir. Maddə 410.1.4 nəzərdə tutur ki, məhkumun təqsirsizliyi,

az ağır cinayət haqqında maddənin tətbiq edilməsi zəruriliyi kimi əsaslarla verilən kassasiya şikayəti məhkəmə hökmünün çıxarıldığı gündən 18 (on səkkiz) ay müddətində verilməlidir.

56. Apellyasiya Məhkəmələri birinci instansiya məhkəmələrinin hökmlərindən və cinayət təqibi ilə bağlı digər qərarlarından apellyasiya şikayətləri və ya protestləri əsasında cinayət işlərinə və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallara baxır (CPM-in 72-ci maddəsi). Ali Məhkəmə cinayət işləri və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə kassasiya instansiyası məhkəməsi qismində fəaliyyət göstərir. (CPM-in 73-cü maddəsi).

57. Ali Məhkəməyə ünvanlanan şikayəti aldıqdan sonra, Ali Məhkəmənin hakimi şikayətə üç ay müddətində baxır. Əgər kassasiya şikayəti verilərkən prosesual tələblərə riayət edilibsə, bu halda Ali Məhkəmə şikayətin mahiyyətini araşdırır və aşağı instansiya məhkəməsinin hökm və ya qərarının qüvvədə saxlanması və ya ləğv edilməsini əsaslandıraraq qərar qəbul edir. (CPM, maddə 419). Lakin, əgər kassasiya şikayətinin verilməsinə dair prosesual tələblərə riayət edilmirsə (misal üçün ərizəçinin kassasiya şikayəti vermək hüququ yoxdur, ərizəçi kassasiya şikayətinə və ya kassasiya protestinə məhkəmənin mübahisə edilən hökm və ya qərarın sürətlərini əlavə etməyibsə və sairə), bu halda Ali Məhkəmə kassasiya şikayətini baxılmamış saxlaya bilər (CPM, maddə 415). Belə halda Ali Məhkəmənin hakimi qərara alır ki, kassasiya şikayəti “baxılmamış saxlanılsın” və ya prosesual tələblərə əməl edilməsi üçün ərizəçiyə 10 gündən 20 günədək əlavə vaxt verir (CPM, maddə 418).

B. Ərizəçinin mülki icraatda iştirakı

58. Mülki prosesdə tərəflər məhkəməyə şəxsən gələ bilər və ya öz nümayəndəsi vasitəsilə hərəkət edə bilər (Cinayət-Prosesual Məcəlləsi (CPM) maddə 47, 49 və 69).

59. Cəzaların İcrası Məcəlləsi (“CİM”) nəzərdə tutur ki, məhkum edilmiş şəxs həbsxanadan istintaq təcridxanasına keçirilə bilər, əgər onun şahid, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs qismində müvafiq istintaq hərəkətlərində iştirakı tələb edilərsə (maddə 69-1). CİM-də məhkum edilmiş şəxsin iddiaçı və ya cavabdeh qismində mülki icraatda iştirakı barədə heç bir müddəə nəzərdə tutulmayıb.

HÜQUQ

I. ƏRİZƏÇİNİN MÜLKİ İCRAATDA İŞTİRAK ETMƏMƏYİ İLƏ BAĞLI KONVENSIYANIN 6.1-Cİ MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

60. Ərizəçi Konvensiyanın 6-cı maddəsinə əsasən şikayət etdi ki, yerli məhkəmələr Bayıl həbsxanasında yetərli tibbi yardımın olmamağı ilə bağlı onun şikayətinə dair başlanmış mülki icraat zamanı onun məhkəmə iclaslarında iştirakını təmin etməmişdi. O, qeyd etdi ki, yerli məhkəmələrin məhkəmə iclaslarında keçmiş məhkumların yazılı ifadələrinə əhəmiyyət verməməyi və bəzi keçmiş məhkumların məhkəmədə dinlədilməməyini nəzərə alaraq, onun proseslərdə iştirakı xüsusilə vacib ola bilərdi. Konvensiyanın 6.1-ci maddəsinin müvafiq hissəsi nəzərdə tutur:

“Hər kəs .... onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən .... məhkəmə vasitəsilə ... işinin ədalətli ... araşdırılması hüququna malikdir...”

A. Qəbuledilənlik

61. Məhkəmə şikayətin Konvensiyanın 35 § 3 (a) maddəsində nəzərdə tutulan mənada açıq-aydın əsassız olmadığını qeyd edir. O, həmçinin şikayətin digər əsaslarla qəbul edilməyən olmadığını qeyd edir. Beləliklə, o qəbul edilən hesab edilməlidir.

B. Mahiyyət

1. Tərəflərin təqdimatı

62. Hökumət iddia edirdi ki, ərizəçi yerli məhkəmələrin bütün iclaslarında nümayəndə ilə təmsil edilib və prosesin çəkişmə prinsipinə riayət edilib. Hökumət həmçinin qeyd etdi ki, ərizəçinin təqdim etdiyi keçmiş məhkumların yazılı ifadələri notarial qaydasında təsdiq edilməmişdi və bu səbəbdən bu ifadələr sübut kimi qəbul edilə bilməzdi.

63. Ərizəçi öz şikayətlərini təsdiqləyərək qeyd etdi ki, onun müraciətinə baxmayaraq onun prosesdə iştirakı təmin edilməmişdi. O həmçinin qeyd etdi ki, onun tərəfindən məhkəməyə təqdim edilən yazılı şahid ifadələrinin məhkəmə tərəfindən araşdırılmamağı və şahidlərin dinləndilmədiyi onun iştirakının vacibliyini sübut edir.

2. Məhkəmənin qiymətləndirilməsi

64. Məhkəmə təkrarlayır ki, ədalətli məhkəmə araşdırması geniş konsepsiyanın bir elementi olan çəkişmə icraat və tərəflərin bərabərliyi prinsipi tələb edir ki, hər tərəfə digər tərəfin təqdim etdiyi sübut və ya təqdimatlar barədə məlumat almaq və onlara cavab vermək üçün və qarşı tərəfə münasibətdə onu mühüm dərəcədə əlverişsiz şəraitə qoymayan şərtlər əsasında öz işinin təqdim edilməsi üçün ağlabatan imkan yaradılsın (bax: Krémár və digərləri v. Çexiya Respublikasına qarşı, no. 35376/97, § 39, 3 mart 2000-ci il və Dombó Beheer B.V. Niderlanda qarşı, 27 oktyabr 1993-cü il, § 33, Series A no. 274). Məhkəmə həmçinin təkrarlayır ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsi mülki prosesdə şəxsən iştirak etmək hüququnu təmin etmir və bunun əvəzinə məhkəmə qarşısında işini səmərəli təqdim etməyə dair ümumi hüququ və qarşı tərəflə eyni imkanlara malik olmaq hüququnu nəzərdə tutur. 6.1-ci maddə bu hüquqların tərəflərə təmin edilməsində vasitələrin seçilməsini Dövlətlərin öhdəsinə buraxır (bax: Steel və Morris Birləşmiş Krallığa qarşı, no. 68416/01, §§ 59-60, ECHR 2005-II).

65. Məhkəmə qeyd edir ki, o, əvvəlki təcrübəsində mülki icraatda öz iddiası ilə bağlı şifahi çıxış etmək istəyən məhkum edilmiş ərizəçinin xahişinin məhkəmə tərəfindən rədd edildiyi işdə 6-cı maddənin pozulmasını müəyyən etmişdir. Həmin işdə ərizəçinin nümayəndə tərəfindən təmsil olunmasına baxmayaraq, Məhkəmə həmin şəxsin pis rəftara dair şikayətinin öz təcrübəsinə əsaslanmasını və bu səbəbdən onun ifadələrinin iddiaçı tərəfindən işin təqdimatının vacib hissəsi və çəkişmə icraatın təmin edilməsi üçün yeganə vasitə olduğunu qeyd etmişdi (bax: Kovalev Rusiyaya qarşı, no. 78145/01, § 37, 10 may 2007-ci il). Məhkəmə həbsxanada saxlama şəraiti, pis rəftar və qanunsuz həbslə bağlı proseslərdə ərizəçinin şəxsi təcrübəsinin onun iştirakının əsaslandırılması üçün vacib olduğunu vurğulayaraq həmin yanaşmanı digər işlərdə də qəbul etmişdi (bax, inter alia, Şilbergs Rusiyaya qarşı, no. 20075/03, § 111, 17 dekabr 2009-cu il).

66. Bu işə dair, Məhkəmə qeyd edir ki, Azərbaycanın MPM-i iddiaçının onun tələbini araşdıran mülki məhkəmə prosesində iştirak etmə hüququnu nəzərdə tutur. Lakin, MPM və CİM bu hüququn azadlıqdan məhrum edilən şəxslər tərəfindən həyata keçirilməsi üçün xüsusi müddəa nəzərdə tutmur, onların məhkəməyədək icraat zamanı həbsdə olduqları və ya cəza çəkməklərindən asılı olmayaraq.

67. Hazırkı işdə məhkəmə iclaslarında iştirak etmək xahişləri yerli məhkəmələr tərəfindən heç bir əsaslandırma gətirilmədən nəzərə alınmamışdır. Bununla bağlı Məhkəmə, məhkəmə iclaslarında keçmiş məhkumların iştirakının təmin edilməsinə dair ərizəçinin xahişinin və öz şəxsi təcrübələri olan və müəyyən dərəcədə ərizəçinin təcrübəsinə yaxın təcrübə yaşayan digər məhkumların yazılı ifadələrinin yerli məhkəmələr tərəfindən nəzərə alınmamağını diqqətdən kənar saxlamaya bilməz. Belə halda, Məhkəmə 6.1-ci maddənin *inter alia*, “məhkəmənin” üzərinə təqdimatların, arqumentlərin və sübutların lazımi dərəcədə araşdırılması məqsədinin qoyulmasının təkrarlanmasını zəruri hesab edir, onların qiymətləndirməsinə xələl gətirmədən və ya qərara aidiyyəti olub-olmamasından asılı olmayaraq və nəzərə alaraq ki, Məhkəmə arqumentlərin düzgün qiymətləndirilməsi məsələsinə toxunmur (bax: Buzescu Rumıniyaya qarşı, no. 61302/00, § 63, 24 may 2005-ci il və Grădinar Moldovaya qarşı, no. 7170/02, § 107, 8 aprel 2008-ci il).

68. Bundan əlavə, Məhkəmə ərizəçinin nümayəndəsinin yerli məhkəmələrdə iştirakı nəticəsində ərizəçinin işinin səmərəli, düzgün və qənaətbəxş təqdim edilməsi barədə Hökumətin arqumenti ilə razılaşmır. Buna dair, Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçinin həbsxanada saxlanılarkən tibbi yardımın olmamağı ilə bağlı vurulan ziyana görə kompensasiya tələbi əsasən ərizəçinin öz şəxsi təcrübəsinə əsaslanırdı. Məhkəmə hesab edir ki onun şəxsi biliyinə əsaslanan və müalicəsi ilə bağlı şəraiti təsvir edən ifadəsi, iddiaçı tərəfindən təqdim edilən işin ayrılmaz hissəsi ola bilərdi. Yalnız ərizəçi şəxsən ifadə verərək, öz kompensasiya tələbini əsaslandırma və hakim sualları olduqda onlara cavab verə bilərdi (bax, *mutatis mutandis*, Kovalev, yuxarıda qeyd edilib, § 37).

69. Nəhayət, ərizəçinin azadlıqdan məhrum etmə cəzasının çəkdiyinə gəldikdə, Məhkəmə nəzərə alır ki, ərizəçinin prosesdə iştirakının təmin etmək üçün yerli məhkəmələrin digər imkanları mövcud idi. Misal üçün, onlar prosesin keçirilməsini ərizəçinin cəza çəkmə müəssisəsində təmin edə bilərdi (bax, *mutatis mutandis*, Şilbergs, yuxarıda qeyd edilib, § 109). Lakin yerli məhkəmələr bu seçimi nəzərə almamışdır.

70. Beləliklə Konvensiyanın 6 § 1 maddəsinin pozulmasına yol verilmişdir.

II. MƏHKUM EDİLMƏSİNƏ QARŞI ƏRİZƏÇİNİN APELLYASIYA ŞİKAYƏTİNİN YERLİ MƏHKƏMƏLƏR TƏRƏFİNDƏN ARAŞDIRILMAMAĞI İLƏ BAĞLI KONVENSIYANIN 6.1-Cİ MADDƏSİNİN POZUNTUSU

71. Konvensiyanın 6-cı maddəsinə və 7-ci Protokolun 2-ci maddəsinə istinad edərək ərizəçi Keçid Qanuna əsasən məhkum edilməsinə qarşı verdiyi apellyasiya şikayətinin yerli məhkəmələr tərəfindən araşdırılmamağı nəticəsində onun məhkəməyə müraciət etmək və cinayət işlərində apellyasiya şikayəti vermək hüququnun pozulmasını iddia edirdi. Məhkəmə ərizəçinin şikayətini Konvensiyanın 6-cı maddəsi çərçivəsində araşdırdı. Həmin maddənin müvafiq hissəsində deyilir:

“Hər kəs .... ona qarşı hər hansı cinayət ittihamı irəli sürülərkən .... məhkəmə vasitəsilə ... işinin ədalətli ... araşdırılması hüququna malikdir...”

A. Qəbuledilənlik

72. Hökumət iddia etdi ki, yerli məhkəmələrin ərizəçinin məhkum edilməsinə qarşı apellyasiya şikayətinə baxılmasından imtinası ilə bağlı şikayət vaxtında təqdim edilməyib. Bununla bağlı Hökumət Ali Məhkəmənin 1 sentyabr 2005-ci il tarixli məktubunun ərizəçinin apellyasiya

şikayətinin yerli məhkəmələr tərəfindən araşdırılmasından rəsmi imtina olduğunu qeyd etdi. Beləliklə, ərizəçi altı aylıq qaydaya riayət etməmişdi, çünki o, Məhkəməyə şikayəti yalnız 2006-cı ilin avqustunda təqdim etmişdi.

73. Ərizəçi Hökumətin etirazı ilə razılaşmadı və öz şikayətlərini təkrarladı. Xüsusilə ərizəçi qeyd etdi ki, o, məhkəmə katibi tərəfindən imzalanın Ali Məhkəmənin 1 sentyabr 2005-ci il tarixli məktubunu məhkəmə qərarı hesab etməyib və Ali Məhkəmənin rəsmi qərar qəbul etməsini gözləyib.

74. Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçinin altı aylıq qaydaya riayət etməməyi ilə bağlı Hökumətin etirazının Konvensiyanın 6.1-ci maddəsi əsasında verilmiş şikayətin mahiyyəti ilə ayrılmaz əlaqəsi var və bu məsələyə ayrıca baxıla bilməz. Beləliklə, Məhkəmə Hökumətin etirazına ərizəçinin 6.1-ci maddəsinə əsasən verilmiş şikayəti çərçivəsində baxacaq və həmin şikayəti ilk növbədə araşdıracaq.

75. Məhkəmə həmçinin şikayətin Konvensiyanın 35 § 3 (a) maddəsində nəzərdə tutulan mənada açıq-aydın əsassız olmadığını və hər hansı digər əsasla qəbul edilməyən olmadığını qeyd edir. Beləliklə, o, qəbul edilən hesab edilməlidir.

B. Şikayətin mahiyyəti

1. Tərəflərin təqdimatı

76. Hökumət qeyd etdi ki, ərizəçi yerli məhkəmələrə apellyasiya şikayəti ilə müraciət edərkən CPM-də nəzərdə tutulan müddətlərə riayət etməmişdi. İlk dəfə ərizəçi apellyasiya şikayətini 2005-ci ilin yanvarında vermişdi, lakin Keçid Qanun və CPM 2000-ci ildə qəbul edilmişdir. Bununla bağlı, Hökumət bildirdi ki, Keçid Qanununa əsasən verilmiş apellyasiya şikayəti CPM-in 1 sentyabr 2000-ci ildə qüvvəyə minməsindən sonra dərhal verilməli idi. Beləliklə, CPM-də apellyasiya şikayətinin verilməsi üçün nəzərdə tutulan müddətlər 1 sentyabr 2000-ci ildən hesablanmalı idi.

77. Ərizəçi ilə oxşar vəziyyətdə olan bəzi digər məhkumların işlərinə, daha dəqiq cənab I. Həmidov, cənab A. Hübətov və cənab R. Qazıyevin işlərinin araşdırılmasına gəldikdə isə, Hökumət qeyd etdi ki, bu işlərə 2002-ci ildə yenidən baxılıb.

78. Ərizəçi Hökumətin Keçid Qanununa verdiyi şərhə razılaşmadı. Xüsusilə o, qeyd etdi ki, bu məsələ ilə bağlı qanun qeyri-müəyyən idi və ərizəçi ilə eyni vəziyyətdə olan bəzi digər məhkumların müxtəlif işlərinə istinad edərək qeyd etdi ki, onların bəzilərinin işlərinə 2002-ci ildə (R. Qazıyev və Ə. Hümətov) digərlərinin 2004-cü ildə (E. Əmiraslanov and S. Poladov) və birinin işinə isə 2005-ci ildə yenidən baxılıb (R. Maksimov).

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

79. Məhkəmə yenidən qeyd edir ki, məhkəməyə müraciət etmək hüququ bir aspektini təşkil edən məhkəmə araşdırması hüququ Konvensiyanın 6 § 1 maddəsində nəzərdə tutulan hüququn ayrılmaz elementidir (bax: Qolder Birləşmiş Krallığa qarşı, 21 fevral 1975-ci ilin qərarı, Series A no. 18, p. 18, § 36). Bu hüquq mütləq deyil və ona dair nəzərdə tutulan, xüsusilə də apellyasiya şikayətinin qəbul edilənlik şərtlərinə aid olan məhdudiyətlər qoyula bilər. (bax Aşinqdan Birləşmiş Krallığa qarşı 28 may 1985-ci il tarixli qərar, Series A no. 93, səh. 24-25, § 57). Lakin ona dair qoyulan məhdudiyətlər bu hüququn mahiyyətinə xələl gətiriləcək dərəcədə şəxsin məhkəməyə müraciət etmək hüququnu məhdudlaşdırmamalıdır. Onlar qanuni məqsəd güdməli və istifadə olunan vasitələr və güdülən məqsəd arasında ağlabatan mütənasiblik əlaqəsi olmalıdır. (digər prosedentlərlə yanaşı bax: Xalfaoui Fransaya qarşı, no. 34791/97, § 35, ECHR 1999-IX;

Fayed Birləşmiş Krallığa qarşı, 21 sentyabr 1994-cu ilin qərarı, Series A no. 294-B, səh. 49-50, § 65 və Bellet Fransaya qarşı, 4 dekabr 1995-ci ilin qərarı, Series A no. 333-B, səh. 41, § 31).

80. Məhkəmə qeyd edir ki, bu işdə tərəflər ərizəçinin Keçid Qanununun müddəalarına əsasən onun əvvəlki məhkumluğu ilə bağlı apellyasiya şikayəti vermək hüququnun olması və buna dair onun 2005-ci ildə apellyasiya şikayəti verməsi faktı ilə razılaşıır. Lakin tərəflərin ərizəçinin verdiyi apellyasiya şikayətinin Ali Məhkəmə tərəfindən araşdırılıb-araşdırılmamağı və onun 1 sentyabr 2005-ci il tarixli məktubunun son qərara hesab edilib-edilməməyi ilə bağlı fikirləri fərqlənir. Tərəflər arasında mübahisə yaradan digər məsələ ərizəçinin apellyasiya şikayəti verərkən Keçid Qanununa əsasən apellyasiya şikayətinin verilməsinə tətbiq edilən müddətlərə riayət edilməsi ilə bağlıdır.

81. Hökumətin ilkin etirazının əsası olan birinci məsələyə gəldikdə isə, Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçinin şikayət etdiyi hərəkət, daha dəqiq yerli məhkəmələrin onun məhkumluğuna dair apellyasiya şikayətinin araşdırılmasından imtina etməsi, ilk dəfə 15 mart 2005-ci il tarixində baş vermişdi və o zaman Apellyasiya Məhkəməsi öz məktubu ilə ərizəçinin apellyasiya şikayətini araşdırmaqdan imtina etmiş və qeyd etmişdir ki, o, Ali Məhkəməyə müraciət etməlidir. Ərizəçi bu məktubla bağlı Ali Məhkəməyə şikayət verdi. 9 may 2005-ci il tarixli məktubda, Ali Məhkəmə ərizəçinin məhkumluğu ilə bağlı verdiyi apellyasiya şikayətini nəzərə almadı və qeyd etdi ki, Apellyasiya Məhkəməsi müvafiq qanunu düzgün şərh etməyib. Ərizəçinin sonrakı şikayətinə cavab olaraq göndərilən 1 sentyabr 2005-ci il tarixli məktubda Ali Məhkəmə qeyd etdi ki, ölüm hökmünün əvəz edilməsi ilə bağlı ərizəçi birinci instansiya məhkəməsinə müraciət etməlidir. Lakin, məktubda onun 1991-ci ildə məhkum edilməsinə dair verdiyi apellyasiya şikayəti barədə heç nə deyilmirdi.

82. Belə halda, Məhkəmə Ali Məhkəmənin 1 sentyabr 2005-ci il tarixli məktubunun yerli məhkəmələr tərəfindən ərizəçinin apellyasiya şikayətinə baxılmasından rəsmi imtina olması və beləliklə ərizəçinin 6 aylıq qaydaya riayət edilməməyinə dair Hökumətin arqumentini qəbul edə bilməz. Buna dair Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçinin məhkumluğa qarşı apellyasiya şikayətinə dair heç bir rəsmi məhkəmə qərarı qəbul edilməmişdi. Xüsusilə, Məhkəmə artıq müəyyən etmişdir ki, milli qanunvericiliyə əsasən məhkəmə katibi tərəfində imzalanan məktub rəsmi və məcburi məhkəmə qərarı hesab edilə bilməz (bax Hacıyev Azərbaycana qarşı, no. 5548/03, § 36, 16 noyabr 2006-cı il). Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən Ali Məhkəməyə verilən kassasiya şikayəti katib tərəfindən imzalanan məktubla deyil, Ali Məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı ilə rədd və ya qəbul edilə bilər (bax yuxarıdakı 57-ci paraqrafa). Bundan əlavə, Ali Məhkəmənin 1 sentyabr 2005-ci il tarixli məktubunda ərizəçinin məhkumluğuna dair apellyasiya şikayəti verməsi barədə heç nə deyilmirdi.

83. Nəticə etibarlı ilə, Məhkəmə hesab edir ki, Ali Məhkəmənin 1 sentyabr 2005-ci il tarixli məktubu bu iş üzrə Ali Məhkəmənin son qərarı hesab edilə bilməz və ərizəçinin öz şikayəti ilə bağlı Ali Məhkəmənin rəsmi qərarını gözləməsi üçün əsaslı səbəbi var idi.

84. Ərizəçi tərəfindən apellyasiya şikayətinin Keçid Qanununda nəzərdə tutulan müddətlər çərçivəsində verilməməsinə gəldikdə isə, Məhkəmə yenidən təkrarlayır ki, milli qanunvericiliyin şərh edilməsi əsasən yerli dövlət orqanları, xüsusilə də məhkəmələr tərəfindən həll edilən məsələdir. Bu xüsusilə də məhkəmələr tərəfindən apellyasiya şikayətinin verilməsi üçün nəzərdə tutulan qayda və müddətlər kimi prosessual məsələlərin şərhinə aiddir. Məhkəmənin rolu isə həmin şərhin nəticələrinin Konvensiyaya uyğun olub-olmamağı məsələsinin aydınlaşdırılması ilə məhdudlaşır (bax Platakou v. Greece, no. 38460/97, § 37, ECHR 2001-I).

85. Lakin hazırkı işdə, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Keçid Qanunun müvafiq müddəasına şərh verən ərizəçi ilə bağlı rəsmi məhkəmə qərarı yox idi. Bundan əlavə, Hökumət ərizəçiye

apellyasiya şikayəti verməklə prosesual səhvə yol verməsi barədə məlumat verə biləcək, Keçid Qanunun apellyasiya şikayətinin verilməsi üçün nəzərdə tutulan müddətlərlə bağlı müvafiq müddəsinin ictimaiyyətə açıq olan və yerli məhkəmələr tərəfindən edilən şərhə barədə məlumat təqdim etmədi. Məhkəmə həmçinin nəzərə alır ki, ərizəçi ilə oxşar vəziyyətdə olan bəzi digər məhkumların işləri Keçid Qanuna əsasən Ali Məhkəmə tərəfindən apellyasiya şikayətinin verilməsi üçün müəyyən edilən adi müddətlər nəzərə alınmadan müxtəlif illərdə yenidən araşdırılıb (bax yuxarıdakı 77-78-ci bəndlərə).

86. Hər bir halda, Məhkəmə qeyd edir ki, Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən əgər Ali Məhkəməyə verilən şikayət şikayətlərin verilməsinə dair prosesual tələblərə riayət etmərsə, Ali Məhkəmə şikayətin qəbul edilməsindən imtinaya dair qərar qəbul etməlidir. Lakin, hazırkı işdə yerli məhkəmələr ərizəçinin apellyasiya şikayətinə baxmayıb, apellyasiya icraatını başlamayıb, həm də apellyasiya şikayətlərinin verilməsinə dair prosesual tələblərə riayət etməməsi səbəbindən apellyasiya şikayətini rəsmi qaydada rədd etməyib. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Ali Məhkəmənin katibi tərəfindən imzalanan 1 sentyabr 2005-ci il tarixli məktub milli qanunvericiliyə əsasən həmin məhkəmənin rəsmi məhkəmə qərarı sayıla bilməz.

87. Məhrəmə təkrarlayır ki, Konvensiyanın məqsədi nəzəri və xəyali hüquqları deyil, praktiki və səmərəli hüquqları təmin etməkdir. Bu xüsusilə də demokratik cəmiyyətdə ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun tutduğu vacib yeri nəzərə alaraq, məhkəməyə müraciət etmək hüququna aiddir. (bax Eyri İrlandiyaya qarşı, 9 oktyabr 1979-cu ilin qərarı, Series A no. 32, səh. 12-13, § 24).

88. Yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq, Məhkəmə belə bir nəticəyə gəlir ki, ərizəçiyə Keçid Qanunun müddəalarına əsasən məhkumluğu barədə məsələyə yenidən baxılması üçün məhkəməyə müraciət etmək hüququ verilməmişdir. Beləliklə, Məhkəmə Hökumətin ilkin etirazını rədd edir və mahiyyəti üzrə Konvensiyanın 6.1-ci maddəsinin pozuntusunu müəyyən edir.

III. KONVENSIYANIN 3-CÜ MADDƏSİNİN İDDIA EDİLƏN POZUNTUSU

A. Qobustan həbsxanasında ərizəçinin saxlama şəraiti ilə bağlı şikayət

89. Ərizəçi Qobustan həbsxanasındakı saxlama şəraitinin pis olduğundan və qeyri-insani rəftara məruz qaldığından şikayətləndi. Konvensiyanın 3-cü maddəsi aşağıdakıları nəzərdə tutur:

«Heç kəs işgəncəyə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qalmamalıdır»

90. Hökumət iddia etdi ki, ərizəçi həbsxanada saxlama şəraiti ilə bağlı ölkədəkili vasitələri tükənməyib. Xüsusilə də onun penitensiar müəssisənin işçilərinin hərəkəti və ya hərəkətsizliyi ilə bağlı «Şəxslərin hüquq və azadlıqlarına qarşı yönəlmiş hərəkətlər və hərəkətsizliyə dair şikayətlər haqqında» Qanunda, Mülki Məcəllə və ya Cəzaların İcrası Məcəlləsində nəzərdə tutulan prosedura əsasən şikayət vermək imkanı var idi. Hökumət həmçinin ərizəçinin dediklərini rədd etdi və Qobustan həbsxanasındakı şəraitin İşgəncə, Qeyri-İnsani və ya Ləyaqəti Alçaldan Rəftarın və ya Cəzanın Qarşısının Alınması üzrə Avropa Komitəsinin standartlarına uyğun olmasını qeyd etdi.

91. Məhkəmə öncə xatırladır ki, 15 aprel 2002-ci ildə Konvensiyanın Azərbaycanda qüvvəyə minməsinədək baş verən hadisələrlə bağlı şikayətin müvafiq hissəsi, Məhkəmənin 24 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarı ilə qəbul edilməyən hesab edilmişdi.

92. Məhkəmə təkrarlayır ki, Konvensiyanın 35-ci maddəsində nəzərdə tutulan milli hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilməsi qaydası Dövlətə qarşı Məhkəmədə iş qaldırmaq istəyən şəxslərin üzərinə əvvəlcə milli hüquqi sistemində mövcud olan müdafiə vasitələrini tükəndirmək öhdəliyi qoyur və, beləliklə, dövlətləri öz hüquq sistemləri çərçivəsində vəziyyəti düzəltmək imkanına malik olmaqdan əvvəl öz hərəkətlərinə görə beynəlxalq orqan qarşısında məsuliyyət daşımaqdan azad edir. Bu qaydaya riayət etmək üçün, ərizəçi iddia edilən pozuntularla bağlı əvəzin ödənilməsi üçün çatımlı və yetərli vasitələrdən adi qaydada istifadə etməlidir (bax Aksoy Türkiyəyə qarşı, 18 dekabr 1996-cı il, §§ 51-52, Qərarlar barədə Hesabat 1996-VI və Akdivar və digərləri Türkiyəyə qarşı, 16 sentyabr 1996-cı il, §§ 65-66, Hesabatlar 1996-IV).

93. Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi heç bir dövlət orqanı qarşısında Qobustan həbsxanasında saxlama şəraiti ilə bağlı şikayət qaldırmayıb. Bundan əlavə ərizəçi saxlama şəraiti ilə bağlı dövlət orqanlarında və ya məhkəmədə şikayət qaldırmaq öhdəliyindən onu azad edən hər hansı xüsusi halların olmasını qeyd etməyib. Bununla bağlı Məhkəmə qeyd edir ki, Azərbaycana qarşı oxşar işlərdə artıq müəyyən edilib ki, «Şəxslərin hüquq və azadlıqlarına qarşı yönəlmiş hərəkətlərdən şikayətlər haqqında» Qanunda şəxsin hüquq və azadlıqlarını pozan dövlət orqanının hər hansı hərəkət və hərəkətsizliyinə qarşı məhkəməyə müraciət etmək imkanı nəzərdə tutulur. Həm Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 46-cı maddəsi həm də yerli hüquqi sistemdə birbaşa tətbiq edilən Konvensiyanın 3-cü maddəsi qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan davranışı qadağan edir. Beləliklə, həmin müddəalara əsaslanaraq ərizəçi saxlama şəraitindən şikayət edə bilər. Lakin ərizəçi buna cəhd etməmişdir. Bununla bağlı, Məhkəmə təkrarlayır ki, vasitələrin səmərəsiz olacağı haqqında şübhələr mümkün olan vasitələrin normal istifadə edilməsi tələbinin yerinə yetirilməsi üçün kifayət deyil (bax, Məmmədov Azərbaycana qarşı, no. 34445/04, § 52, 11 yanvar 2007-ci il və Kunqurova Azərbaycana qarşı (qərardad), № 5117/03, 03 iyun 2005-ci il).

94. Bununla da, şikayətin bu hissəsi daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilməməyi səbəbindən Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1 və 4-cü bəndlərinə əsasən rədd edilməlidir.

B. Qobustan həbsxanasında yetərli tibbi yardımın olmamağı ilə bağlı şikayət

95. Ərizəçi azadlıqdan məhrumetmə yerində vərəmə yoluxmasından və Qobustan həbsxanasında qeyri-adekvat tibbi yardım almamasından şikayətləndi. Konvensiyanın 3-cü maddəsi aşağıdakıları nəzərdə tutur:

«Heç kəs işgəncəyə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qalmamalıdır».

96. Hökumət qeyd etdi ki, ərizəçi 1998-ci ildən saxlandığı Qobustan həbsxanasında yetərli tibbi yardımın olmamağı ilə bağlı ölkə daxili vasitələri tükənməyib. Bundan başqa, Hökumət qeyd etdi ki, ərizəçi həqiqətdə həbsxanada saxlanılan müddətdə bütün zəruri tibbi müalicə ilə təmin olunduğu üçün onun şikayəti əsassız idi.

97. Məhkəmə xatırladır ki, Qobustan həbsxanasında 15 aprel 2002-ci ilədək yetərli tibbi yardımın olmamağı ilə bağlı şikayətin müvafiq hissəsinin, *ratione temporis* 35 § 3 maddədə nəzərdə tutulan mənada Konvensiyanın müddəaları ilə uyğun olmamağı müəyyən edilmişdi və Məhkəmənin 24 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarı ilə 35 § 4 maddəyə əsasən şikayətin bu hissəsi rədd edilmişdi.

98. Ərizəçiyə 15 aprel 2002-ci il tarixindən sonra adekvat tibbi yardımın göstərilməməyi ilə bağlı, Məhkəmə yuxarıdakı 92-ci paraqrafda qeyd edilən rəyini yenidən təkrarlayır. Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi Qobustan həbsxanasında tibbi yardımın olmamağı ilə bağlı məsələni heç bir

dövlət orqanı qarşısında qaldırmamışdır. Məhkəmə həmçinin qeyd edir ki, ərizəçi bu işdə Qobustan həbsxanasında tibbi yardımın olmamağı ilə bağlı dövlət orqanlarında və ya məhkəmələrdə şikayət qaldırmaq öhdəliyindən azad edən hər hansı xüsusi halların olmasını qeyd etməyib. Məhkəmə xatırladır ki, vasitələrin səmərəsiz olacağı haqqında şübhələr mümkün olan vasitələrin normal istifadə edilməsi tələbinin yerinə yetirilməsi üçün kifayət deyil (bax: Məmmədov Azərbaycana qarşı, no. 34445/04, § 52, 11 yanvar 2007-ci il və Kunqurova Azərbaycana qarşı (qərar), № 5117/03, 03 iyun 2005-ci il).

99. Beləliklə, şikayətin bu hissəsi Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1-ci və 4-cü bəndlərinə əsasən ölkə daxili müdafiə vasitələrinin tükəndirilməməyi səbəbindən rədd edilməlidir.

IV. KONVENSIYANIN 41-Cİ MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

100. Konvensiyanın 41-ci maddəsi bunları nəzərdə tutur:

“Əgər Məhkəmə Konvensiyanın və ona dair Protokolların müddələrinin pozulduğunu, lakin Razılığa gələn Yüksək Tərəfin daxili hüququnun yalnız bu pozuntunun nəticələrinin qismən aradan qaldırılmasına imkan verdiyini müəyyən edirsə, Məhkəmə zəruri halda, zərərçəkən tərəfə əvəzin ədalətli ödənilməsinə təyin edir..”

A. Zərər

1. Maddi ziyan

101. Ərizəçi 21,600 avro məbləğində maddi ziyanın ödənilməsinə tələb etdi. Bununla bağlı o, qeyd etdi ki, həbsxanada müalicə almaq üçün bu vəsaiti vəərəmlə bağlı dərmanlara və ərzağa sərf edib.

102. Ərizəçi həmçinin gələcəkdə xüsusi qida və müvafiq müalicəyə görə hər il 1,200 avro məbləğində çəkiləcək maddi ziyanın ödənilməsinə tələb etdi. .

103. Hökumət bu tələblə razılaşmadı və qeyd etdi ki, ərizəçi öz tələblərini əsaslandırmayıb.

104. Məhkəmə aşkar edilən pozuntu və ərizəçinin ödənilməsinə tələb etdiyi maddi ziyan arasında heç bir səbəb-nəticə əlaqəsi görmür. Bu səbəbdən Məhkəmə maddi ziyanla bağlı ərizəçinin tələbini rədd edir.

2. Mənəvi ziyan

105. Ərizəçi mənəvi ziyana görə 20,000 avro tələb etdi.

106. Hökumət qeyd etdi ki, bu tələb əsassız və həddindən artıqdır.

107. Məhkəmə hesab edir ki ərizəçiyə mənəvi ziyan vurulub və bu ziyan sadəcə pozuntunun müəyyən edilməsi ilə kompensasiya edilə bilməz və, beləliklə, bununla bağlı kompensasiya ödənilməlidir. Konvensiyanın 41-ci maddəsi tələb etdiyi ki, ədalətli əsasla qiymətləndirmə apararaq, Məhkəmə ərizəçiyə bu bəndlə 4,800 manat və bu məbləğə vergi hesablandığı halda həmin vergi məbləğinin ayrıca ödənilməsinə qərara alır.

B. Məsrəflər və xərclər

108. Ərizəçi Məhkəmədəki icraatdan yaranan xərclər və məsrəflərə görə 2000 avro tələb etdi. Bu tələb bəndlərə bölünməmişdir və heç bir sənədlə təsdiq edilmədi.

109. Hökumət qeyd etdi ki, ərizəçinin bu tələbi əsaslandırılmayıb və heç bir sənədlə təsdiqlənmir.

110. Məhkəmənin presedentlərinə əsasən ərizəçi yalnız o halda ödənilmiş xərclər və məsrəflərin əvəzini almaq hüququna malikdir ki, bu xərclər həqiqətən və zərurət olduqda çəkilib və onların məbləği ağlabatandır. Bu işdə ərizəçinin heç bir təsdiqedicisi sənəd təqdim etməməyini nəzərə alaraq, Məhkəmə məsrəf və xərclər barədə tələbi rədd edir.

C. Gecikdirməyə görə faizlər

111. Məhkəmə cərimə faizinin Mərkəzi Avropa Bankındakı satış kursu əsasında hesablanması və onun üzərinə müvafiq üç faiz dərəcəsinin əlavə edilməli olduğunu müəyyən edir.

BU SƏBƏBLƏRƏ GÖRƏ MƏHKƏMƏ YEKDİLLİKLƏ

1. Elan edir ki, Bayıl həbsxanasında tibbi yardımın olmamağı ilə bağlı yerli məhkəmədə keçirilən proseslərdə ərizəçinin iştirak etməməyi ilə bağlı Konvensiyanın 6.1-ci maddəsinə əsasən verilən şikayət və ərizəçinin məhkumluğuna qarşı şikayətinin yerli məhkəmələr tərəfindən araşdırılmamağına dair Konvensiyanın 6.1-ci maddəsinə əsasən verilən şikayət qəbul edilən, ərizənin digər hissələrini isə qəbul edilməyən hesab edilir;

2. Qərara alır ki, Bayıl həbsxanasında tibbi yardımın olmamağı ilə bağlı yerli icraatda ərizəçinin iştirak etməməyi nəticəsində Konvensiyanın 6.1-ci maddəsi pozulub;

3. Qərara alır ki, ərizəçinin məhkum edilməsinə qarşı verdiyi apellyasiya şikayətinin yerli məhkəmələr tərəfindən araşdırılmamağı nəticəsində Konvensiyanın 6.1-ci maddəsi pozulub;

4. Qərara alır ki,

(a) bu qərar Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndi əsasında qüvvəyə mindiyi tarixdən sonra üç ay ərzində cavabdeh dövlət ödəmə günü tətbiq edilən məzənnəyə əsasən Azərbaycan manatına çevirməklə, ərizəçiyə mənəvi ziyana görə 4,800 avro ödəməlidir (dörd min səkkiz yüz) və hər hansı vergi tətbiq edilərsə, onun məbləği əlavə olaraq ödənilməlidir;

(b) yuxarıda qeyd edilən müddət bitdikdən sonra öhdəlik icra edilənə qədər yuxarıda qeyd edilən ödənilməli məbləğlərin üzərinə Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə bərabər olan adi faiz məbləği əlavə olunmalı və onun da üzərinə daha üç faiz əlavə edilməlidir;

5. Əvəzin ədalətli ödənilməsi ilə bağlı ərizəçinin qalan tələblərini rədd edir.

Qərar ingilis dilində tərtib olunub və Məhkəmə Reqlamentinin 77-ci qaydasının 2 və 3-cü bəndlərinə müvafiq olaraq, 28 fevral 2012-ci ildə qərar barədə yazılı məlumat verilib.

Søren Nielsen, Nina Vajiç, Sədr